

การอุทิศตนศึกษาเกี่ยวกับปัญหาวิกฤตของชาติ

โดย

ศาสตราจารย์ระพี สาคริก

แน่นอนที่สุด หากเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ได้ย่อมทราบดีว่า การเริ่มต้นคิดและปฏิบัติ
สิ่งใดก็ตาม น่าจะได้รับผลกระทบจากสิ่งนั้นเป็นเหตุสำคัญ เว้นเสียแต่ว่าบุคคล
ผู้ถูกกระทบแล้วยังคงนิ่งเฉยโดยที่ขาดการเห็นว่าเป็นเหตุอันเป็นโอกาสดี ที่ช่วยให้
คนนำมาคิดค้นหาความจริงเพื่อการเรียนรู้มุ่งสู่รากฐานตนเองลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทำให้
การดำเนินชีวิตจำต้องสูญเสียไปอย่างเปล่าประโยชน์ แม้การนำเรื่อง "การอุทิศ
ตนศึกษาเกี่ยวกับปัญหาวิกฤตของชาติ" มาเขียน มีเหตุผลสืบเนื่องมาจากการที่มหาวิทยาลัย
ลัยสงขลานครินทร์ ได้หยิบยกเอาความสำคัญของเรื่องนี้ขึ้นมาพิจารณาและเชิญให้
ผู้เขียนไปบรรยายในโอกาสที่มหาวิทยาลัย ฯ ครอบรอบ 30 ปี คนจึงเกิดความรู้
สึกว่า น่าสนใจนำมาคิดค้นหาความจริง โดยที่ตัวเองคิดเสมอว่าตนยังมีปัญหา
ไม่ลึกซึ้งมากนัก จึงมองเห็นโอกาสที่จะฝึกฝนโดยหวังผลจากการเขียนเรื่องนี้ด้วย
คงต้องขอขอบคุณมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่ได้กรุณาให้โอกาสอันดีไว้ ณ ที่นี้

ทำความเข้าใจการศึกษาจากสังขธรรม

ก่อนอื่น ผู้เขียนใคร่ขออุทธรณ์ชี้แจงความจริงว่า ตนไม่เคยเรียนเรื่องการศึกษาจากสถาบันการศึกษาซึ่ง
มีครูสอน มีหนังสือตำรา และมีการกำหนดหลักสูตร มาจากแห่งไหนทั้งนั้น แม้หลายต่อหลายคนมักกล่าวว่าผู้เขียน
เป็นบุคคลผู้เก่งกาจเรื่องกล้วยไม้ในระดับโลก คนก็ไม่ได้เรียนมาบนเวทีทางคิงด้อม อีกทั้งยังไม่คิดด้วยว่าตนเก่งกว่า
คนอื่นนอกจากรู้สึกอยู่เสมอว่า ก็ไม่เห็นจะเก่งหรือดีไปกว่าใคร

แต่ก็คงปฏิเสธความจริงไม่ได้ว่า ตนผ่านการเรียนรู้มาบนเวทีทางซึ่งใช้ธรรมชาติในชีวิตตนเอง ซึ่งมีสื่อการ
เรียนรู้สานถึงเพื่อนมนุษย์ทุกรูปแบบ โดยปราศจากการเลือกที่รักมักที่ชังอย่างมั่นคงมาโดยตลอด จนกระทั่งผ่านพ้น
มาอย่างมีขั้นตอนโดยถือเหตุและผลเป็นพื้นฐานถึงระดับหนึ่งแล้ว

ดังนั้น สังขธรรมซึ่งช่วยให้คนนำมาเขียนไว้ ณ โอกาสนี้ จึงน่าจะถือได้ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากความคิดเห็นจากราก
ฐานตนเองซึ่งมีรูปลักษณะเฉพาะตัว อีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างอิสระจากรากฐานดังกล่าว ส่วนบุคคลอื่นจะมอง
เห็นและเข้าใจอย่างไรย่อมสุดแล้วแต่พื้นฐานของแต่ละคน โดยที่มีความแตกต่างหลากหลายเป็นธรรมชาติ

ถ้าบุคคลใดมองเห็นได้ลึกซึ้งถึงแก่นแท้ของชีวิตแล้วว่า "ธรรมชาติได้มอบโอกาสในการเรียนรู้ความจริงจาก
ทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งปรากฏเปลี่ยนแปลงอยู่รอบค้ำ โดยไม่มีเหตุผลเชื่อมโยงถึงซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังสัมพันธ์ถึงวิถีชีวิต
ตนเองอย่างเป็นกระบวนการมาตั้งแต่เกิดจนถึงจุดดับในที่สุด" เพื่อหวังให้แต่ละคนสามารถหยั่งรู้ได้อย่างพร้อมมูล
ครบถ้วนที่สุดจากรากฐานจริงแห่งตน

ดังเช่นที่หลักธรรมได้ชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า "เกิดมาแล้วต้องทำให้ดีที่สุด" ซึ่งอาจมีความหมายค่อนข้างลึกซึ้ง
มาก สำหรับผู้ที่ยังห่างจากการเข้าถึงจุดนี้ได้จริง แต่ก็เชื่อว่าวันหน้าจะเข้าถึงไม่ได้ หากนำปฏิบัติอย่างจริงจัง
จากความจริงใจโดยที่ทุกคนน่าจะมีอยู่แล้วอย่างเท่าเทียมกันหมด

อนึ่ง ปัญหาซึ่งพบอยู่ในสังขธรรมทั้งวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละคนถือเป็นเรื่องธรรมดา ทั้งนี้และทั้งนี้เนื่อง
จาก "ธรรมชาติได้มอบปัญหามาให้มนุษย์ทุกรูปทุกนาม ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการเรียนรู้ความจริงจากทุกชีวิตและสรรพ
สิ่งทั้งหลาย ซึ่งนอกจากจะอยู่ร่วมกันแล้วยังมีเหตุผลสัมพันธ์ถึงซึ่งกันและกันด้วย" ดังนั้นจึงควรถือว่าทุกชีวิตและทุก
สิ่งซึ่งปรากฏอยู่รอบค้ำ ต่างก็มีคุณค่าและความสำคัญเสมอเหมือนกันหมด

สังขรณ์จากการเปลี่ยนแปลงของแต่ละสิ่งในแต่ละช่วง ย่อมมีสองด้าน" ด้านหนึ่งสะท้อนภาพออกมาปรากฏ เห็นเป็นรูปแบบอย่างหลากหลาย ซึ่งด้านนี้หมายถึงกระแสการนำไปใช้ประโยชน์ จึงไม่อาจยึดถือเป็นสิ่งมั่นคงยั่งยืนแต่อย่างใดไม่ ส่วนอีกด้านหนึ่งคือรากฐาน ย่อมมีการเจริญเติบโตซึ่งเป็นหนึ่งเดียวยิ่งขึ้น ด้านนี้จึงถือสังขรณ์ที่สามารถสร้างความมั่นคงยั่งยืนให้บังเกิดขึ้นและครอบคลุมถึงทุกส่วนซึ่งอยู่รวมกันอย่างเป็นกระบวนการ โดยมีเหตุมีผลสานถึงกันและกันอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น หากบุคคลใดตกอยู่ในสภาพ"ยึดถือรูปแบบ" ทำให้มองเห็นความจริงภายในรากฐานตนเองซึ่งส่านจากภาวะหลากหลายลงถึงความมั่นคงเดียวได้ยากยิ่งขึ้น ย่อมส่งผลให้ชีวิตขาดความมั่นคงมากขึ้นเป็นลำดับ เมื่อได้รับผลกระทบโดยแรงกดดันหรือล่อหลอกจากอีกด้านหนึ่งด้วยน้ำหนักหนักหน่วงกว่ากัน ณ จุดนั้น ย่อมประครองตัวเองไว้ไม่ได้ จึงจำต้องตกไปอยู่ในสภาพเป็นทาสอิทธิพลในระดับดังกล่าว ทำให้ชีวิตเสี่ยงต่อผลเสียหายถึงที่สุดได้ไม่ยาก

ภาวะยึดถือรูปแบบซึ่งอยู่บนพื้นฐานความหลากหลาย มีผลกำหนดให้คนมีแนวคิดที่ใช้มองปัญหาต่าง ๆ ในลักษณะแยกจากกันเป็นเอกเทศ หรือที่เรียกว่า"ตัวใครตัวมัน" และมีแนวโน้มแสดงออกด้วยทิศทางซึ่งเน้นออกจากตัวเองมากกว่ามองกลับมามุ่งสู่อีกด้านหนึ่ง แทนการมองได้สองด้านและเห็นความจริงถึงเหตุกับผลที่มีการเชื่อมโยงถึงกันภายในแต่ละสิ่งซึ่งมีปฏิสัมพันธ์สานถึงกันระหว่างแต่ละสิ่ง อีกทั้งยังมีภาพเชิงซ้อนกันอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนของความสำคัญอย่างแท้จริง โดยส่านจากด้านล่างซึ่งมีรากฐานหยั่งลงสู่พื้นดินขึ้นสู่ด้านบน ช่วยให้มีชีวิตเติบโตยิ่งขึ้นสู่ทุกส่วนเท่าที่ ได้รับมาจากธรรมชาติ มีผลสมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้น

หากมองเห็นสังขรณ์ของการเปลี่ยนแปลงได้สองด้านอย่างอิสระ ย่อมรู้ความจริงว่า เมื่อด้านหนึ่งสูงขึ้น ย่อมกำหนดให้อีกด้านหนึ่งจำต้องตกต่ำลงไปอย่างเป็นธรรมชาติ น่าจะพบความจริงต่อไปว่า ชาติใดที่อยู่ในด้านร้อนของโลก หากรากฐานคนในชาติตกอยู่ในความประมาท ย่อมถูกอิทธิพลเงื่อนไขซึ่งชาติในด้านหนาวกว่า ถ้ายเทเข้ามาครอบงำทำลายถึงธรรมชาติในตัวเองได้ง่าย ซึ่งจะอ่านได้จากทุกรูปแบบของพฤติกรรม

กรณีตัวอย่างจากผลที่ปรากฏ

ตัวอย่างเช่นประเด็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชระหว่างประเทศ ซึ่งในช่วงที่ผ่านมาแล้ว มีการเข้ามาล่าดินแดนเพื่อหวังเปิดทางให้สามารถนำอิทธิพลรูปแบบเข้ามาแพร่สู่ท้องถิ่น ส่งผลทำลายรากฐานการต่อต้านจากคนท้องถิ่นเองรวมทั้งปิดกั้นความคิดหวงแหนสิ่งซึ่งเกิดร่วมท้องถิ่น โดยที่มิการนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นวัฏจักร จนกระทั่งมาถึงช่วงหลัง ๆ สังเกตเห็นคนท้องถิ่นในบางจุดเริ่มรู้เท่าทัน จึงมีทั้งหลอกล่อและบังคับให้ปิดกั้นกันเองโดยอ้างเหตุผลว่าต้องการอนุรักษ์ไว้มิให้สูญพันธุ์

ประกอบกับภาพรวมของคนในโครงสร้างสังคมลักษณะนี้ มีธรรมชาติ ที่เห็นได้ถึงช่องว่างระหว่างด้านบนกับด้านล่างมีอยู่ในรากฐานชัดเจนมาก กลุ่มคนที่ขึ้นไปสู่ด้านบนจึงตกอยู่ในสภาพรับใช้ชนต่างชาติได้ง่ายกว่า ทำให้เกิดการใช้อำนาจปิดกั้นกันเอง แม้คนส่วนใหญ่ซึ่งอยู่ด้านล่างจะเป็นพื้นฐาน แต่ก็ถูกด้านบนทั้งดั่งและครอบงำอิสรภาพที่รากฐานการเรียนรู้ หากเปิดให้เฉพาะด้านที่อยู่ภายนอกด้านเดียว จนทำให้เกิดความสับสนในสังคมกว้างขวางมากขึ้นเป็นลำดับ

ความมาด้วยขั้นตอนที่สองคือเรื่อง"สิทธิบัตรพันธุ์พืช" ซึ่งมาถึงช่วงปัจจุบัน คนในประเทศร้อนยิ่งผ่านระบบการจัดการศึกษามาแล้วและยังมุ่งไปสู่สาขาธุรกิจซึ่งเป็นส่วนปลายของด้านรูปแบบ ส่วนมากมักมองว่า "เมื่อสร้างทำเราก็น่าจะหาความ หรือยืนอยู่ด้านเดียวกับสร้าง" และจำเป็นต้องเคารพสิ่งซึ่งเขาทำไว้แล้ว มิฉะนั้นเราจะอยู่ไม่ได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการสูญเสียรากฐานความเป็นมนุษย์ซึ่งควรจะมีความเป็นตัวของตัวเอง ช่วยให้อยู่บนพื้นฐานของการรู้เหตุรู้ผลอย่างสมศักดิ์ศรี

หากสามารถรู้เหตุรู้ผลย่อมมองเห็นสังขรณ์ซึ่งมีสองด้านได้อย่างชัดเจนว่า เพราะในเขตหนาวชาติพันธุ์ไม้จึงต้องนำเอาพันธุ์ไม้ไปจากที่อื่น ทำให้มีการสงวนสิทธิไว้สำหรับคน ส่วนด้านร้อนมีพันธุ์ไม้เป็นของท้องถิ่นเอง หากมีการสงวนสิทธิไว้สำหรับผู้อื่นนำไปใช้ประโยชน์ก่อน ก็ยิ่งเร่งให้มีการทำลายกันเองเร็วขึ้น ในเมื่อมีการมองเห็นว่าน่า

จะกระจายทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยเป็นปัดทามาแล้ว กระทั่ง"การหันมาชนบท ซึ่งมองความสำคัญที่การกระจายอำนาจ" ก็ต้องมีผล"กระจายการรวมอำนาจสู่ชนบท" โดยเหตุที่ขาดการนึกถึงความสำคัญของรากฐานซึ่งควรจะอิสระก่อนอื่น แทนที่จะเริ่มต้นจากแผ่นกระดาษและกฎระเบียบ จึงปรากฏผลว่า คนชนบทที่อยู่ด้านบนมุ่งสู่อำนาจในเมืองมากขึ้น ส่วน ด้านล่างซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรมุ่งไปเป็นทาสรับใช้ในเมือง รวมทั้งผ่านเมืองไปเป็นทาสรับใช้ชนต่างชาติ ชัดเจน มากขึ้น

กับอีกด้านหนึ่ง ผู้ที่ขึ้นไปที่อานาจด้านบน มีทั้งเซอูซวนและเปิดโอกาสให้ชนต่างชาติเข้ามาอยู่ในฐานะเป็น นายเพียงเพื่อต้องการเงินและสิ่งประดิดประดอย โดยนำเอา"ระบบอุตสาหกรรมซึ่งไม่ได้มีรากฐานเกิดจากท้องถิ่นเอง"จึง ชาวจิตสำนึกผูกพันอยู่กับท้องถิ่น แต่มุ่งไปสนองประโยชน์แก่ถิ่นฐานของเขา เข้ามาไว้บนพื้นดินอันเป็นถิ่นฐานตัวเอง ด้วยความรู้สึกลึกซึ้งขมขื่น

เปิดโอกาสให้อีกด้านหนึ่งมีแผนนำเอาสิ่งซึ่งมีมลพิษมาลงไว้ อีกทั้งมีผลคุกคามจากภาคเกษตรกรรมซึ่งเคยมี- รากฐานจิตใจผูกพันอยู่กับพื้นดินเกิดเพื่อการดำเนินชีวิต จำต้องละทิ้งพื้นฐานชีวิตที่แท้จริงของตัวเอง มาสมัครเป็น ทาสรับใช้ผลประโยชน์ซึ่งชนต่างชาติถืออิทธิพลอำนาจอยู่เหนือกว่า ทำให้ชีวิตตกอยู่ในสภาพไร้คุณค่าลึกลงยิ่งขึ้น

มาถึงปัจจุบัน หากมองเห็นความจริงซึ่งเป็นกระบวนการได้อย่างครบถ้วน น่าจะยอมรับว่า ประเทศจำต้อง ตกอยู่ในสภาพซึ่งอาจกล่าวได้ว่า สัมละลาอย่างเห็นได้ชัดจนมาก ถ้าหันกลับไปมองที่เจื่อนไซซึ่งแฝงอยู่ในรากฐาน การศึกษา ทั้งในด้านที่เป็นธรรมชาติจากรากฐานของแต่ละคนและด้านการจัดการซึ่งนำไปสู่การใช้ประโยชน์ ประ- เคนการไปเรียนต่อต่างประเทศโดยที่ฝังความเชื่อไว้ว่า เขาเจริญก้าวหน้ากว่าเรา หากสามารถรักษาความเป็นตัว ของตัวเองซึ่งควรจะมีอยู่ในรากฐานไว้ได้อย่างมั่นคงโดยตลอด ย่อมนำความรู้กลับมาปฏิบัติจากด้านดังกล่าว ซึ่งนับ ว่าประเทศจะได้รับประโยชน์สู่การสร้างสรรค์ได้อย่างแท้จริง

ทั้งนี้และทั้งนั้น หลังจากกลับมาสู่มาตุภูมิแล้วไม่ว่าจะคิดและปฏิบัติสิ่งใดคงมองเห็นความสำคัญที่พื้นดินเราเอง จึงสานการพัฒนาขึ้นมาจากสิ่ง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นและมีอยู่ในท้องถิ่นโดยเหตุที่เรามีสิ่งเหล่านี้พร้อมมูลกว่าเขา ยิ่งไปพบความ จริงว่า เขานำเอาไปจากถิ่นเราและนำไปหาได้คิดว่่าก็ยิ่งเกิดความมานะมากขึ้น นอกจากนั้นสิ่งซึ่งอยู่ร่วมกับเรายังมี ความหลากหลายให้เลือกได้มากกว่าด้วย

หากภายในรากฐานขาดความเป็นตัวของตัวเอง แน่นนอนที่สุด เมื่อไปสัมผัสกับบรรยากาศต่างถิ่นซึ่งเจริญก้าวหน้า- หน้าในด้านรูปวัตถุมากกว่า ประการแรกขาดการมองเห็นได้ลึกซึ้งว่าแต่เดิมมานั้นมีต้นตอมาจากไหน ประการที่สอง ย่อมตีความคติที่ขาดรากฐานจริงกลับมาเผยแพร่สู่ชนรุ่นหลัง ส่งผลทำลายรากฐานการเรียนรู้ซึ่งควรจะมีอยู่กับ ท้องถิ่นตัวเอง ทำให้ทุกสิ่งภายในระบบสังคมจำต้องสูญเสียอย่างลึกซึ้งอีกทั้งกว้างขวางมากขึ้น

การจัดการศึกษาในช่วงที่ผ่านมามีผลทำให้เกิดอะไรขึ้นแก่ประเทศ

หลักธรรมได้ชี้ถึงความจริงไว้อย่างชัดเจนว่า "เมื่อด้านหนึ่งจำต้องสูญเสียไป ย่อมได้รับผลจากอีกด้านหนึ่ง เป็นสิ่งตอบแทน" ดังนั้นเมื่อการถ่ายทอดความเป็นตัวของตัวเองสู่ชนรุ่นหลังไม่ได้รับผลสำเร็จ ย่อมทำให้จิตใจและ ความคิดมีธรรมชาติที่ตกเป็นทาสคนอื่น และสานถึงพฤติกรรมจากร่างกายอย่างเห็นได้ชัด ลงได้เป็นธรรมชาติย่อม ขาดการรู้สึกได้ ยิ่งไปกว่านั้นผลที่ปรากฏกล่าวถึงจะสะท้อนให้เห็นภาพความจริงซึ่งอาจเรียกได้ว่า "มีพื้นสันติคแต่คน" ส่วนสภาพชีวิตก็จะตกไปอยู่ในลักษณะซึ่งอาจ เรียกว่า"เป็นทาสใน เรือนเบี้ย"ทำให้ห่างจากการปลดปล่อยมากยิ่งขึ้น

ช่วงนี้ จะมีคนไทยส่วนหนึ่ง น้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากในอดีตร่องที่ท่าน- ใต้ทรงคิดสินพระทัยอย่างเด็ดเดี่ยวให้เลิกทาส ซึ่งชนรุ่นหลังทั้งต้องลืมทศพรพระราชพิธีนั้น แต่ช่วงถัดมาแม้ว่าอาจ มีการลืมทศพรความคิดและการนำปฏิบัติอย่างเป็นระบบ แต่ก็คงเป็นไปในลักษณะของตัวบุคคล ยิ่งหาจริงจึงยังเห็นได้ ชัดจากทุก ๆ เรื่อง

ภาษาไทยในช่วงก่อน ๆ ซึ่งมักมีคนในสังคมหยิบยกมากล่าวกันเสมอ ๆ ว่า "ตัวตายคือว่าชาติตาย" ซึ่งในช่วงนั้น คนไทยยังมองด้วยภาพพจน์ว่า "คือการตายด้วยอาวุธในสนามรบคานเคียวเท่านั้น" จากรากฐานซึ่งยังคงยึดติดอยู่กับรูปแบบเก่า และดูจะเหนียวแน่นมากขึ้นทำให้เห็นว่า เมื่อกล่าวถึงภาษิตเหล่านี้ก็ยังคงมองเห็นภาพเช่นเดิม ทั้ง ๆ ที่ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงมาเน้นความสำคัญอยู่ที่ด้านเศรษฐกิจ โดยเหตุที่มีการใช้รูปวัตถุซึ่งวิวัฒนาการสัมพันธ์อยู่กับวิถีชีวิตประจำวันเป็นเครื่องมือทำสงคราม ผลกระทบทางเศรษฐกิจจึงทำให้เห็นว่าคนชาควอดทนมากขึ้น

คงจะพบความจริงว่า คนส่วนใหญ่ยังมีนิสัยชอบอ้างเงื่อนโซ่ซึ่งอยู่นอกตัวเองเป็นเหตุและผล เพื่อให้ตนมีโอกาสได้มาซึ่งวัตถุ แม้ยังได้ยินจากปากคนในแวดวงการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่กล่าวอ้างว่า "สมัยนั้นทำอย่างนั้นก็จำต้องอดตาย" บ้างก็กล่าวว่ "จำต้องปากกัดตีนถีบ" ซึ่งหลังจากรับฟังแล้วทำให้คิดจะเสริมต่อไปว่า "ถึงขนาดต้องหันหลังให้กับลูกศิษย์ แม้กระทั่งลูกหลานตัวเองกระนั้นหรือ" แต่ยังมีสติจึงระงับไว้ทันเนื่องจากทราบว่า ลงเป็นธรรมชาติแล้วก็คงไม่ประโยชน์อันใดนอกจากยอมรับความจริงและเก็บไว้เป็นข้อมูล นับว่าดีที่สุกแล้ว

แม้ว่าการกล่าวแต่ละช่วงอาจมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากต่างกรณีกันก็ตาม แต่ก็นำเอากระบวนการปัญหาซึ่งเป็นสิ่งเฉพาะเรื่องมาพิจารณา น่าจะมองเห็นความจริงว่าลัทธิสัจพจน์ภาพให้เห็นถึง "การใช้เงื่อนโซ่ซึ่งเกิดจากเจตนาที่จะใช้ความต้องการด้านรูปวัตถุมาเป็นข้ออ้าง" เพื่อหวังสละความเป็นตัวของตัวเอง หรืออาจกล่าวว่ ชาครากฐานอันควรจะมีนคงยิ่งขึ้นเพราะหยั่งลงลึกซึ่งยิ่งขึ้นกว่าเก่า จึงไม่อาจเป็นหลักและร่วมเงาที่ร่วมเย็นให้กับชนรุ่นหลังได้อย่างแท้จริง

ความหมายของอุดมศึกษาน่าจะสอดคล้องกันกับสัจธรรมของชีวิตมนุษย์

ความหมายของการอุดมศึกษาไม่น่าจะถูกล้อมกรอบไว้ด้วยรูปแบบที่เป็นมหาวิทยาลัยอันเป็นเพียงสิ่งสมมติซึ่งกำหนดขึ้นโดยคน แต่น่าจะหมายถึงรากฐานแนวคิดซึ่งมีเหตุมีผลสอดคล้องกันกับความต้องการของชีวิตมนุษย์โดยถือความจริงเป็นพื้นฐาน

หากหลักการดังกล่าวชอบแล้วด้วยเหตุและผล คงต้องนำมาคิดต่อไปอีกว่า ถ้าผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการรวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมขาดคุณสมบัติอันพึงรู้ได้ ย่อมมีผลกำหนดให้ผลจากการพัฒนา มุ่งไปสู่ทิศทางตรงข้ามกันกับเป้าหมายที่แท้จริง หรืออาจกล่าวว่ ถ้าผู้ใหญ่ขาดการรู้ถึงความจริงของชีวิตคนและเน้นความสำคัญที่การใช้สัจธรรมของคนเป็นพื้นฐาน ย่อมไม่อาจนำไปสู่ผลสำเร็จ หากกลับส่งผลทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนที่เข้ามามีโอกาสและชนรุ่นหลังลึกซึ่งยิ่งขึ้นเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

ในอดีตที่ผ่านมาแม้กระทั่งปัจจุบัน คนส่วนใหญ่ในสังคมมักเข้าใจความหมายของการอุดมศึกษาเน้นที่มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นเพียงส่วนปลายของการจัดการ อีกทั้งยังเป็นด้านรูปแบบเท่านั้น จึงมีผลทำลายรากฐานซึ่งควรได้รับโอกาสให้หยั่งลงสู่พื้นดินลึกซึ่งยิ่งขึ้นอย่างสอดคล้องกันกับการเจริญเติบโตตามเหตุและผล

คงเช่นที่มักกล่าวกันว่า ชาติความต่อเนื่องซึ่งควรจะเริ่มขึ้นจากปฏิสนธิ ผ่านชั้นมาสู่บรรยากาศในครอบครัวยุติเข้าถึงโรงเรียนและมหาวิทยาลัย จนกระทั่งออกมาเผชิญความจริงจากโลกภายนอก แต่ก็ทำให้วาระช่วงซึ่งอยู่ในครอบครัวยุติ ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยจะไม่มีการเรียนรู้จากโลกภายนอก ยิ่งชีวิตในมหาวิทยาลัยควรจะมีการครอบคลุมไว้ทั้งหมดตั้งแต่ช่วงเริ่มต้น

ดังนั้น ประเด็นสำคัญซึ่งควรมีอยู่ในกระบวนการเรียนรู้จึงควรมีการมองเห็น เหตุและผลซึ่งเชื่อมโยงทุกส่วนถึงซึ่งกันและกันเป็นหนึ่งเดียวโดยถือสิ่งที่อยู่ในระดับพื้นดินเป็นฐาน กับอีกสิ่งหนึ่งคือภาพซึ่งมีการซ้อนกันอย่างเป็นระบบตามเหตุและผลจากด้านล่างขึ้นสู่ด้านบน ทำให้ชีวิตที่ก้าวขึ้นถึงระดับบนสามารถครอบคลุมถึงระดับล่างได้ทั้งหมด ช่วยให้สามารถมองเห็นภาพรวมซึ่งมีองค์อยู่ด้านล่างอย่างเป็นธรรมชาติ

หลายคนมักกล่าวว่ "ชีวิตไม่อาจย้อนกลับไปสู่อดีตได้" ความคิดลักษณะนี้เกิดจากภาวะครอบงำโดยอิทธิพลวัตถุหรืออาจกล่าวว่ เป็นความคิดที่เกิดจากรากฐานการเรียนรู้ถูกทำลายก็ไม่น่าจะมีผล เพราะหากเห็นความจริง

ย่อมพบได้ว่า อดีตเป็นสิ่งเข้าไปแฝงอยู่ในรากฐานของแต่ละคน ถ้าคนมีสติย่อมมีนิสัยทบทวนตัวเองจึงมีโอกาสค้นพบความจริงให้ทุกเรื่อง เว้นแต่ว่ามีการใช้ชีวิตอย่างประมาทมาโดยตลอด ดังนั้นผู้ซึ่งดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาทจึงสามารถบรรจุข้อมูลไว้ในใจได้มากกว่าผู้ที่ใช้ชีวิตตามกระแสสังคมภายนอกไปอย่างไร้คุณค่าและความหมาย

ในช่วงซึ่งตนยังเป็นนักเรียนชั้นต้น ๆ ในมหาวิทยาลัย เคยรับฟังครูคนหนึ่งซึ่งผ่านการเรียนในมหาวิทยาลัยมาจากเมืองฝรั่งเศสกล่าวย้าหน้าขึ้นเป็นครั้งคราวว่า เริ่มต้นต้องเรียนรู้ทุกอย่าง พอถึงช่วงปลายต้องรู้อย่างเดียวจึงจะถือว่ารู้จริง ซึ่งขณะนั้นคงต้องยอมรับว่าตนยังขาดประสบการณ์ชีวิตจึงทำท่าเหมือนว่าจะเห็นจริงเห็นจริงตามไปด้วย

แต่เนื่องจากตนมีนิสัยสนใจปฏิบัติจากรากฐานความคิดตัวเองอย่างมั่นคงมาโดยตลอด เมื่อชีวิตผ่านพ้นมาถึงช่วงหนึ่งจึงทำให้มองเห็นความจริงจากด้านที่อยู่ตรงข้าม อีกทั้งยังมองเห็นว่า แนวคิดซึ่งรับฟังจากครูเมื่อครั้งที่ตนยังเรียนอยู่ในมหาวิทยาลัย เกิดจากการมองสู่ด้านรูปแบบด้านเดียว ทำให้หากผู้รับฟังขาดการไหวตัวทำให้รู้เท่าทัน ก็น่าจะมีผลทำให้นักเรียนรับเอาเงื่อนไขความเห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้นอย่างปราศจากการรู้ได้

ครูสอนซึ่งช่วยให้คนสามารถรู้ความจริงจากเรื่องดังกล่าว น่าจะได้แก่ การอุทิศตนค้นคว้าเรื่องกล้วยไม้ หิ่ง ๆ ที่ไม่ได้เรียนมาจากโรงเรียนและมหาวิทยาลัย อีกทั้งยังลงมือทำอย่างจริงจังจากการใช้รายได้ส่วนตัวซึ่งมีไม่มากนัก เพียงเงินค่าจ้างในช่วงที่เพิ่งจบจากมหาวิทยาลัยใหม่ ๆ แต่ประกาศคำมั่นไว้ในใจอย่างชัดเจนว่าจะขอทำเพื่อเพื่อนมนุษย์อย่างปราศจากการเลือกพวกเลือกกลุ่ม หากเน้นความสำคัญที่คนคือโอกาสและเยาวชน และนำปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งอีกด้านหนึ่งซึ่งมีการสนับสนุนให้เกิดระบอบปกป้องคุ้มครองกันร่วมด้วย จึงทำให้มีโอกาสสานความรู้ถึงทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคน ในเมื่อทำไปแต่ละช่วงช่วยให้มีโอกาสพบปัญหาจากทุกเรื่อง

การที่กล่าวว่า รู้ได้ทุกเรื่อง หากใช้ตนเป็นคนพิจารณาว่าเป็นผู้รู้ หากอ่านจากการที่มีผู้ยื่นมองเห็นและขอร้องให้ไปบรรยาย โดยกำหนดหัวข้อมาให้เอง ทำให้มีโอกาสนำมาพิจารณาจึงพบความจริงว่า เพราะเขาเห็นว่าคุณมีความคิดที่คาดหวังไว้ในเรื่องนั้น จึงได้ขอให้ไปพูด แต่จริงแล้วผู้ขอเรื่องก็คือครูซึ่งชี้ความจริงให้เรามีโอกาสรู้และเห็นได้ แต่ก็ยังมีคนส่วนหนึ่งหลังจากทราบว่าคุณจะไปบรรยายก็มักถามว่า ไปพูดเรื่องกล้วยไม้หรือ จึงช่วยให้ได้รับข้อมูลเพิ่มขึ้นอีกด้านหนึ่งว่า ยังมีคนซึ่งตกอยู่ในภาวะยึดติดรูปแบบอีกเป็นจำนวนมาก หลายคนอยู่ในตำแหน่งบริหารระดับสูง จึงมีบทบาทกำหนดการถ่ายทอดภาวะยึดติดให้กับกลุ่มคนในส่วนซึ่งเกี่ยวข้องกับได้ด้วย

หากพบความจริงได้ว่า การจัดการอุดมศึกษายังคงมีแนวโน้มสร้างภาวะยึดติดรูปแบบให้กับคนส่วนใหญ่ ก็ไม่น่าจะพบความจริงว่า มีผลสนองตอบแก่สาธารณชนในสังคมส่วนกว้าง หรือว่าเห็นอยู่ภายในกรอบตัวเองอย่างแคบ ๆ อย่างยากที่จะเปิดออกได้ ยิ่งผลจากสาขาวิชาสายตรงย่อมเห็นได้ชัด ดังเช่นที่มักกล่าวกันว่า ยึดติดอยู่กับสาขาวิชาและตำรา ย่อมมีผลทำให้ยึดติดพรรคพวกด้วย ซึ่งนับได้ว่าคือปัญหาที่พื้นฐานสังคมปัจจุบัน ทำให้โอกาสที่มหาวิทยาลัยจะออกไปรับใช้สังคมโดยมีอีกด้านหนึ่งซึ่ง เรียนรู้ความจริงจากสังคมไม่อาจเป็นไปได้อย่างคล่องตัว

เมื่อใดควรถือว่าจบการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

ถ้าสามารถเข้าใจถึงความจริงของชีวิตและมองเห็นทุกสิ่งได้สองด้าน ก่อนจะพิจารณาว่าจบการศึกษาอย่างครบถ้วนแล้ว น่าจะใช้สังขารของชีวิตเป็นสิ่งตัดสิน ทำให้แบ่งออกได้เป็นสองด้าน กล่าวคือ

ด้านแรก หมายถึงการใช้ธรรมชาติดจากรากฐานตนเองซึ่งมีบทบาทกำหนดทิศทางความคิด โดยเหตุที่รากฐานมีโอกาสเปลี่ยนแปลงเพียงลงลึกซึ่งถึงระดับหนึ่งช่วยให้คนทวนกลับมาเห็นความจริงได้อย่างชัดเจนแล้ว

หากมองเห็นภาพรวมของวิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงภายในองค์ประกอบซึ่งมีร่างกายกับจิตใจเปลี่ยนแปลงร่วมกันโดยมีแกนเป็นหนึ่งย่อมพบว่า ระหว่างช่วงเริ่มแรกของการเกิด ชีวิตจะตกอยู่ในสภาพซึ่งมีอิทธิพลจากด้านร่างกายอยู่เหนือด้านจิตใจอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากเกิดมาแล้วยังช่วยตัวเองไม่ได้ แต่ก็จำเป็นต้องอยู่รอด

แม้ภาษาที่ใช้สื่อ เพื่อประโยชน์แห่งตนก็ยังมีสภาพเป็นธรรมชาติ ดังจะพบความจริงว่า ทารกร้องไห้เพื่อขอมหรือไม่ก็เป็นเพราะมีอาการเจ็บป่วย หลังจากเติบโตขึ้นมาไม่นานนักก็จะมีภาระเลาะกัน สืบเนื่องมาจากการแย่งชิงของเล่นซึ่งแต่ละคนหวงแหน ล้วนแล้วเกิดจากความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นธรรมชาติของเด็ก แต่ผู้ใหญ่ก็ควรจะมีธรรมชาติที่ให้ความเข้าใจเด็กจึงไม่ถือสา

ระหว่างที่ชีวิตเติบโตยิ่งขึ้น หากมีการมุ่งปฏิบัติจากรากฐานอันเป็นธรรมชาติของแต่ละคนอย่างต่อเนื่อง โดยมีผู้ใหญ่เหนือกว่าให้ความเข้าใจและให้กำลังใจ อีกทั้งนำปฏิบัติในสิ่งซึ่งตน เชื่อว่าเป็นเหตุและผลอย่างมั่นคง และสะท้อนภาพความจริงให้เด็กหรือผู้ที่เติบโตตามมาภายหลังซึมซับ เข้าไปอยู่ในรากฐาน ย่อมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในรากฐาน จากการทำร่างกายเคยมีอิทธิพลเหนือจิตใจมาสู่สภาพซึ่งมีอิสระ ทำให้มีความเป็นตัวของตัวเองเด่นชัดมากขึ้น ซึ่งสภาพเช่นนี้ย่อมทำให้ จิตใจมีอิทธิพลอยู่เหนือร่างกาย

เมื่อครั้งยังเป็นเด็ก เคยอยู่ในสภาพที่มองปัญหาออกจากตัวเองด้านเดียว โดยมีเหตุเกิดจากความเห็นแก่ตัว หลังจากชีวิตเติบโตยิ่งขึ้นในทุก ๆ ด้าน หากการเปลี่ยนแปลงความคิดสืบเนื่องมาจากการมุ่งทำงานบนรากฐานความคิดซึ่งมีความเป็นตัวของตัวเองอย่างมั่นคงมาโดยตลอด มาถึงช่วงหนึ่งทิศทางการคิดย่อมมีการปรับเปลี่ยนมาสู่อีกด้านหนึ่ง ทำให้มีธรรมชาติที่มองปัญหาต่าง ๆ โดยหวนกลับมาสู่ตนเองชัดเจนยิ่งขึ้น

ความอยากกับการมองเห็นความจริงที่ตนเอง แม้มีธรรมชาติอยู่กันแนบเคี้ยวกันแต่อยู่กับคนละด้าน และความอยากมีผลปิดกั้นความสำเร็จ หากนำไปสู่ผลเสียหายมากขึ้นโดยที่ผู้นำปฏิบัติจากรากฐานนี้ไม่อาจรู้ได้ถึงความจริง โดยเหตุที่ ความอยากทำให้คนมุ่งไปข้างหน้าและมุ่งขึ้นสู่ด้านบน และความอยากเป็นสิ่งที่ทำลายรากฐานความจริงทั้งพาดคนเองได้ยากยิ่งขึ้น การมุ่งไปข้างหน้าจึงตกอยู่ในสภาพจำต้องตกเป็นทาสคนอื่น และการขึ้นสู่ด้านบนย่อมตกอยู่ในสภาพจากรากฐานจนจำต้องได้รับผลเสียหายในที่สุด แม้อ้างว่าขึ้นไปเพราะอยากให้เป็นประเทศชาติดีขึ้นหรืออ้างว่า ต้องการให้บ้านเมืองเป็นประชาธิปไตย ย่อมมุ่งไปสู่ภาวะแตกดับด้วยเช่นกัน

ผู้ซึ่งวิถีชีวิตมาถึงจุดปรับเปลี่ยนทิศทางการคิดอย่างเป็นธรรมชาติ ย่อมเป็นผู้ให้ที่แท้จริง หากมีมากขึ้นย่อมช่วยให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้าอย่างมีเหตุมีผลเป็นธรรมชาติอยู่ในตัวเองแล้ว หรืออาจกล่าวว่า ถ้าละความอยากแม้อยากให้เป็นเมืองเจริญ แต่มุ่งทำงานจากรากฐานความคิดในตนเองอย่างมีความสุข ย่อมมีโอกาสช่วยนำพาความรู้อะไรและแนวคิดสู่บุคคลอื่นอย่างเป็นธรรมชาติ หลังจากขยายขอบข่ายอย่างเป็นธรรมชาติไปจนถึงจุดหนึ่ง ย่อมช่วยให้บ้านเมืองมีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าได้อย่างแท้จริง

ความอยากซึ่งมีมาตั้งแต่เกิดอย่างเป็นธรรมชาติ ย่อมสามารถชำระล้างออกได้โดยผลกระทบจากปัญหาต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องพบจากการปฏิบัติ และการนำปฏิบัติจากรากฐานตนเองอย่างอิสระย่อมมีความสุข แม้จำเป็นต้องพบกับปัญหา ย่อมมีพลังในตัวเองที่จะต่อสู้โดยที่เกิดการต่อสู้ร่วมกันทั้งสองด้านคือ ด้านหนึ่งหมายถึงการต่อสู้กับอิทธิพลจากภายนอก แต่ที่น่าจะสำคัญกว่าคือ การต่อสู้กับกิเลสซึ่งอยู่ในรากฐานตนเอง ซึ่งด้านนี้มีผลชำระล้างความอยากให้ลดน้อยลง เมื่อกิเลสลดระดับให้เหลือน้อยลง จึงช่วยให้ทำงานอย่างมีความสุขมากขึ้น แม้ในอนาคตอาจเกิดปัญหาใหม่ ย่อมรู้สึกท้าทายเหนือความห่อหุ้มเสมอ

แม้วิถีชีวิตคนจะแตกต่างกันไป แต่ธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีเหตุมีผลกำหนดทิศทางความคิด เริ่มต้นจากการมองออกจากตัวเองโดยที่ถือว่าคือช่วงของการใช้ประโยชน์จากสิ่งภายนอก มาถึงอีกช่วงหนึ่งซึ่งหวนกลับมาเป็นฝ่ายคืนให้แก่สังคม ก็น่าจะมีทั้งสองด้านที่สมดุลกัน ยิ่งสังคมใดมีคนที่วิถีชีวิตถึงจุดปรับเปลี่ยนได้เร็วกว่าและเป็นส่วนที่มีน้ำหนักมากกว่าอีกด้านหนึ่ง ย่อมคาดการณ์ได้ด้วยเหตุและผลว่า ช่วยเหลือสังคมมีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าให้ทุกคนถือเป็นความหวังได้อย่างแท้จริง

หากในสังคมใด คนในสังคมนั้นแม้ว่ามีอายุก่อนคนแล้วก็ยังไปไม่ถึงช่วงปรับเปลี่ยนตัวเองอย่างเป็นธรรมชาติ ย่อมอ่านได้ว่า ได้ปล่อยชีวิตให้ผ่านพ้นมานานแต่ก็ยังเข้าไม่ถึงตัวเอง หากกลายเป็นคนส่วนใหญ่ย่อมส่งผลให้สังคมจำต้องตกต่ำลงไปเรื่อย ๆ ในทุก ๆ ด้านอย่างไม่มีอาจมีใครช่วยเหลือได้ ยิ่งมุ่งไปขอความช่วยเหลือจากที่อื่นย่อมยิ่งตกหนักมากขึ้นไปอีก

ดังนั้น ความหมายของการจบการศึกษาจากด้านรากฐานตนเอง จึงน่าจะได้แก่การที่ชีวิตผ่านมาจนถึงช่วงที่มีการปรับเปลี่ยนทิศทางสู่หมักหมมอย่างเป็นธรรมชาติแล้ว ทำให้มองเห็นความหมายของ "อิสรภาพ" ได้ถึงความจริงอย่างลึกซึ้ง จึงมีแต่การมองปัญหาอย่างผู้ปล่อยวาง ช่วยให้มีกำลังใจในการทำงานอย่างมีความสุขยิ่งขึ้น แทนการดำรงชีวิตอยู่อย่างไร้คุณค่าและความหมาย

ด้านที่สอง น่าจะครอบคลุมเอาด้านแรก กับช่วงถัดไปเข้าไว้ด้วยกัน หลังจากช่วงแรกผ่านพ้นมาโดยสมบูรณ์แล้ว หากชีวิตยังคงอยู่ต่อไปย่อมรู้ได้ว่า สิ่งต้องทำงานเพื่อการเรียนรู้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นบนพื้นฐานการปฏิบัติอย่างดีที่สุด ซึ่งมีมุ่งเน้นที่ด้านนอกคัง เช่น ในช่วงที่ยังมาไม่ถึงจุดปรับเปลี่ยน หากเน้นด้านในชัดเจนยิ่งขึ้น โดยที่ด้านนี้ช่วยให้มีวิถีทางซึ่งนำไปสู่ศูนย์รวมระหว่างวิชาการทุกสาขาที่เป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่ว่าจะด้านนอกจะมีการแตกกิ่งก้านออกไปมากแค่ไหน หากสามารถเข้าถึงจุดอันเป็นที่สุดแล้วย่อมได้รับการยอมรับว่า "จบการศึกษาอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนแล้ว" แต่ถ้าอยากถึงหรือคิดเองว่าตนถึงแล้วย่อมมุ่งสู่ทิศทางตรงข้ามกันกับความจริง โดยที่สังขรณ์เป็นสิ่งที่ไม่ได้อย่างชัดเจน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ปริณญาซึ่งคนเป็นผู้กำหนดระดับค่าสูงเอาไว้ จึงหาใช่เป็นสิ่งบ่งบอกถึงการจบการศึกษาไม่ หากผู้ใดยักคิด ย่อมส่งผลปิดกั้นความรู้ที่แท้จริง ทำให้คือภูมิปัญญายิ่งกว่าหลายคนซึ่งไม่มีปริญาเสียอีก ธรรม-ว่าคืออันมีอยู่แล้วในตนเองเท่านั้น หากเปลี่ยนไปจนถึงจุดปรับทิศทางความคิดย่อมบอกตัวเองได้ถึงความจริง

ปัญหาสำคัญซึ่งควรได้รับความสนใจนำมาพิจารณาค้นหาความจริง

ความคิดเป็นสิ่งมีอิทธิพลกำหนดการนำไปปฏิบัติ ไม่ว่าจะมุ่งไปสู่วิถีทางซึ่งเป็นเป้าหมาย หรือหันหลังให้เพราะความไม่รู้ ส่วนการปฏิบัติที่มุ่งให้โอกาสสัมผัสกับความจริงย่อมมีเหตุผลพัฒนาความคิดอย่างอิงรากฐานด้วยเช่นกัน ดังนั้น คำถามที่ว่า "ไก่เกิดก่อนไข่หรือไข่เกิดก่อนไก่" จึงหาใช่ปัญหาโลกแตกคัง เช่นที่หลายคนคิดได้ไม่ถึงมักนำมาสรุปในลักษณะ "เอาง่ายเข้าว่า" หากเป็นกระบวนการความจริงซึ่งมีอยู่ในพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงของชีวิตทุกรูป-ลักษณะอย่างปราศจากการละเว้น

ปัญหาการถ่ายทอดความรู้นับเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดในกระบวนการจัดการศึกษา" ก่อนที่จะมองเห็นปัญหาได้อย่างชัดเจน คงจะต้องนำเอาเหตุผลซึ่งอยู่บนพื้นฐานธรรมชาติของคนมาแจจแจงให้มองเห็นภาพความจริงชัดเจนถึงระดับหนึ่งเสียก่อน

เนื่องจากมนุษย์ทุกคนมีการอยู่ร่วมกัน สัมผัสซึ่งกันและกันและถ่ายทอดความคิดถึงกันและกันเป็นธรรมชาติ เพื่อหวังสืบทอดเชื้อสายเผ่าพันธุ์ อีกทั้งสรรพลิงค่าง ๆ ซึ่งชนรุ่นก่อนได้ทำไว้แล้วให้สามารถสานถึงชนรุ่นหลังอย่างเป็นสังขรณ์ด้วย ดังนั้น "ครูกับศิษย์" จึงหาใช่หมายถึงครูกับนักเรียนซึ่งมีกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ภายในห้องเรียนของสถาบันการศึกษาไม่ หากน่าจะหมายถึง "ผู้ใหญ่กับเยาวชน" ซึ่งมีหน้าที่สัมพันธ์ถึงซึ่งกันและกันทุกรูปลักษณะ

จากกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์แต่ละคนซึ่งเริ่มต้นจาก "ร่างกายกับจิตใจตัวเอง" โดยเหตุที่ "ร่างกายทำหน้าที่เป็นสื่อระหว่างจิตใจกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้และนำสู่การใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างสองด้าน" และระบบการใช้สื่อจำเป็นต้องไล่เรียงจากสิ่งซึ่งอยู่ใกล้ที่สุดออกมาสู่ภายนอกอย่างเป็นขั้นตอนตามเหตุและผล ดังนั้น สิ่งที่อยู่ใกล้ที่สุดน่าจะได้แก่พฤติกรรมซึ่งมีทั้งส่วนของร่างกายร่วมกับพลัง อันได้แก่การนำไปปฏิบัติเริ่มจากมือและเท้าทั้งสองข้าง

หากมองในมุมมองที่ยอมรับความจริงว่า การสัมผัสโดยมือและเท้าทั้งสองข้างมีผลถ่ายทอดความรู้สึกเข้าถึงรากฐานจิตใจที่ลึกซึ้งกว่าการรับฟังและการอ่านการเห็น ภาษิตในอดีตรจึงชี้ไว้ว่า "สืปากว่าไม่เท่าตาเห็น สืตาเห็นไม่เท่ามือคลำ" การปฏิบัติจึงเป็นสื่อธรรมชาติที่มีผลชัดเจนกว่าการพูดให้ฟังและเขียนให้อ่านโดยทั้งสองสิ่งดังกล่าว มีสภาพห่างจากกายและใจมากกว่า จึงทำให้มองเห็นความจริงต่อไปกว่า หากปฏิบัติเป็นผลจริงแล้วจึงนำมาพูดมา-ยอมพูดและเขียนจากใจจริงโดยไม่มีสิ่งอื่นแอบแฝง หากซึ่งทุกก่อนปฏิบัติย่อมทำให้เกิดช่องว่างขึ้นภายใต้จึงน่าจะมีสิ่งอื่น เข้าไปแฝง รับอยู่ภายใต้ได้ไม่ยาก

อนึ่ง ธรรมชาติยังได้มอบเครื่องมือถ่ายทอดความรู้เสริมมาให้ในอีกด้านหนึ่งด้วยคือ การปฏิบัติได้ยอมทำให้ฝ่ายผู้รับเกิดศรัทธา ทำให้รากฐานเปิดกว้างเพื่อความพร้อมรับมากขึ้น อย่างไรก็ตาม มนุษย์ไม่ได้อยู่คนเดียวในโลก ดังนั้นบนพื้นฐานการนำปฏิบัติ ทั้งสองฝ่ายจึงควรปฏิบัติร่วมกันอย่างเป็นธรรมชาติจึงจะได้รับผลดีมากที่สุด แม้ฝ่ายหนึ่งใช้ปากสั่งให้ปฏิบัติแต่อีกฝ่ายหนึ่งลงมือทำตามคำสั่ง ผู้ที่ได้รับยอมไม่อาจเข้าถึงรากฐานจริงหากกระทำไปเพราะเกรงอำนาจมากกว่าความรู้สึกรักที่แท้

สังธรรมของการถ่ายทอดความรู้คงได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด เมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชนบทซึ่งมีคนท้องถิ่นเป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาบุคคลในกลุ่มซึ่งเข้าไปดำเนินการ พึงควรใช้แนวคิดและการนำปฏิบัติร่วมกันดังได้กล่าวมาแล้ว แต่ก็จำเป็นต้องมีการเลือกสรรเอาคนที่มีความจริงใจอยู่กับชาวบ้าน เพื่อหวังการนำปฏิบัติร่วมกันอย่างเป็นธรรมชาติจึงจะได้รับผลอย่างจริงจัง แทนที่จะเข้าไปปฏิบัติในลักษณะ "สร้างมายาภาพ" ทำให้เกิดความเคลงใจเป็นปัญหาเพิ่มขึ้นมาจากอีกด้านหนึ่ง

ดังนั้น เมื่อสถาบันอุดมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และได้รับการสนับสนุนจากรายได้ภายในสังคม จึงจำเป็นต้องมีจิตสำนึกในการให้บริการสนองตอบแก่สังคมโดยหน้าที่อย่างสำคัญ แต่การจะให้บริการแก่สังคมได้อย่างสอดคล้องกันกับความต้องการของสังคม จึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้จากสังคมอยู่ในอีกด้านหนึ่งร่วมกันไปด้วย ดังนั้นผู้บริหารร่วมกับครูอาจารย์จึงควรมีคุณสมบัติมองเห็นภาพเชิงซ้อนและมองต่อกันได้หลายช่วงอย่างเป็นธรรมชาติ กล่าวคือ ผู้นำในการบริหารพึงต้องนำปฏิบัติร่วมกับครูอาจารย์และนำครูอาจารย์ลงปฏิบัติร่วมกับศิษย์ เลยไปถึงการนำลงปฏิบัติร่วมกับชาวบ้าน เพื่อหวังสานกระแสการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยที่ช่วยให้ความคิดของแต่ละระดับสามารถมองได้สองด้านคล้องด้วยกัน

เมื่อคนในแต่ละระดับสามารถปรับความคิดได้อย่างอิสระ ไม่ว่าจะปัญหาอะไรเกิดขึ้นยอมหาทางออกได้เอง โดยไม่ต้องแย่งชิงกันมุ่งไปสู่จุดเดียวอย่างแคบ ๆ ดังที่พบเห็นประจักษ์พะยานจากการทะเลาะกันรุนแรงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ โดยที่พบว่า จากความรู้สึกลึก ภายในรากฐานจิตใจซึ่งแสดงออกในแต่ละช่วงชวนให้อ่านความจริงได้ว่ามีการรังเกียจการปฏิบัติงานด้วยมือของตัวเอง อีกทั้งยังรังเกียจที่เข้าทั้งสองข้างจะต้องสัมผัสกับพื้นดินด้วย นับเป็นสิ่งอ่านได้ถึงความจริงว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้สูญสิ้นไปจากรากฐานแต่ละคนแล้วอย่างน่าเสียดายที่สุด

เราจึงพบกับภาพของวิถีทางที่นิยมนั่งทำงานในห้องปรับอากาศ นั่งรถคันยาว ๆ ซึ่งมีเปลือกนอกโก้หรู และนิยมการไปย่นกคลุมเบียดป้าย หรือไม่ก็นั่งอยู่ในห้องประชุมใหญ่ ๆ หน้าเส้นชกห้องโทรทัศน์ แต่หลีกเลี่ยงการลงมาร่วมทำงานร่วมกับชาวบ้านบนพื้นดิน หากจำเป็นต้องลงไปก็มักไปย่นขึ้นนั่งสั่งการ หรือไม่ก็ต้องมีบริวารล้อมล้อมรอบด้านเพื่อคอยเอาใจแบบควาล้อม เคือนจนเป็นนิสัย หากเป็นครูอาจารย์ก็มักแสดงออกว่าตนรู้ดีกว่าคนอื่น ยิ่งในสาขาวิชาซึ่งตนเรียนมาจากมหาวิทยาลัยและได้ปริญญาสูง ๆ มาแล้ว ส่วนผู้ที่ไม่ได้ก็มักบงายเห็นเป็นโอกาสนำมาแอบอ้างเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงอำนาจและประโยชน์ใส่ตน โดยที่คิดว่าคนอื่นไม่น่าจะจับเท็จได้

หลายคนยังคงยึดติดอยู่กับรูปแบบของสาขาวิชาซึ่งเป็นเพียงเปลือกนอกของการเรียนรู้ จนกระทั่งทำให้เกิดความรู้สึกว่า เมื่อออกไปทำงานโดยที่ต้องไปอยู่ในสายงานอื่น คิดว่าเป็นการไปทำไม่ตรงกับสาขาซึ่งตนเรียนมา ดังที่ผู้เขียนมักพบเห็นได้เสมอ ๆ แทนที่จะสามารถเจาะลึกลงไปถึงแก่นทำให้เห็นได้ถึงรากฐานซึ่งเป็นหนึ่งเดียวกันทำให้สามารถปรับใช้กับทุกสาขาได้อย่างคล่องตัว

ในด้านการค้นคว้าวิจัยก็เช่นกัน เรามักพบความจริงว่ามีการยึดติดรูปแบบทำให้ไม่อาจลงถึงความจริงได้อย่างชัดเจนให้เป็นที่เชื่อมั่นได้ จึงมักพบกับภาพซึ่งกล่าวกันว่า "ทำแล้วเก็บเข้าลิ้นชักโต๊ะ" และหลายครั้งหลายหนทำให้รู้สึกว่าการยึดติดรูปแบบซึ่งมีรากฐานอยู่ที่ชนต่างชาติ เนื่องจากความเชื่อซึ่งปราศจากการรู้สึกได้ถึงความจริงหากให้หลักธรรมนำวิเคราะห์ เพื่อค้นหาความจริงยอมจับได้เป็นช่วง ๆ

ภาพระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กเท่าที่พบเห็นได้ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะพ่อแม่กับลูก ครูกับศิษย์ ไปจนถึงผู้บริหารระดับต่าง ๆ

ภายใต้อำนาจการบริหารและการจัดการ ในด้านผู้ใหญ่มากมามีช่องว่างภายในรากฐานทำให้ลงไม่ถึงความจริง ทำให้มองเห็นว่าถ้าไม่สะท้อนภาพพฤติกรรมให้รู้สึกได้ว่ามีการใช้คนระดับกลางและเยาวชนเป็น เครื่องมือเพื่อประโยชน์แห่งตนก็จะตามใจในสิ่งที่ขาดเหตุผล ทั้งนี้และทั้งนี้ เนื่องจากชาคการหยิ่งรู้ความจริงอันเป็นธรรมชาติในตนเอง จึงทำให้ชาคการปรับความคิดจากรากฐานตัวเองได้อย่างเป็นธรรมชาติ จึงไม่อาจจะสงสัยว่า แม้ภาพรวมที่ใช่มอง การอุดมศึกษา ก็คงถูกกำหนดกรอบไว้ เพียงด้านบนและยังसानอกมานอกรั้วสู่สังคมได้ไม่มากพอที่จะสามารถด่วงคลุม บัณฑิตซึ่งก่อผลสูญเสียให้แก่สังคมและประเทศชาติมาแล้ว

ภาพสะท้อนเท่าที่เห็นเป็นความจริงในปัจจุบันทำให้พบว่า คนมีนิสัยมุ่งไปข้างหน้าร่วมกับขึ้นไปด้านบนชัดเจน มากขึ้น ซึ่งยังไม่สิ้นสุดแค่นั้นในเมื่อมีกระแสโลกาภิวัตน์สู่ระดับโลก ก็ยังมุ่งเลยไปให้ความสนใจกับชนต่างชาติต่าง ดิน และเน้นการให้ความสำคัญสู่ชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านรูปวัตถุไปไกลกว่า เป็นวิถีทางที่มุ่งออกจากตัวเอง ทางเดียวอีกทั้งแรงมากขึ้น ทำให้ความหวังซึ่งควรจะได้เห็นการมุ่งสู่อดีต หรือนึกถึงสิ่งซึ่งควรจะมีการซึมซับเข้าไป ในรากฐานมาแล้ว เพื่อหวังฟื้นฟูสติตัวเอง ช่วยให้เห็นคนอื่นเป็นที่เกิดและความสำคัญของคนระดับกลาง รวมทั้ง เยาวชนซึ่งควรจะต้องถือว่าคือความหวังสำหรับอนาคต หรืออาจกล่าวว่า"มรดกที่มีชีวิตและปัญญา" คงจะเป็นไปได้ไม่ง่ายนัก หากวิถีการเปลี่ยนแปลงยังเห็นหน้าต่อไปสู่ทิศทางเดิมยังคงเห็นได้ชัดเจนมากขึ้นต่อไปอีก

แม้ภาพรวมของการคิดแก้ไขปัญหานี้ เศรษฐกิจในปัจจุบัน ซึ่งแม้ว่าจะตกต่ำลงไปจนทำให้คนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะ จากด้านล่าง สะท้อนพฤติกรรมให้เห็นถึงความเดือดร้อน ทำให้มีการฆ่ากันตายจนถึงฆ่าตัวตายมากขึ้นเป็นลำดับ แต่ ด้านบนก็สะท้อนธรรมชาติให้อ่านได้อย่างชัดเจนว่า มองข้ามความสำคัญที่พื้นดินฐานของตัวเอง แต่มุ่งไปสนใจให้ ความสำคัญแก่ชนต่างชาติ ทั้ง ๆ ที่ชาติกำลังตกอยู่ในยามวิกฤต คงปล่อยให้คนระดับกลางซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจที่แท้ จริงจำต้องพบกับภาวะสูญเสียต่อไปอีก

หากนำหลักธรรมมาใช้ เรียนรู้ความจริงที่มนุษย์ยอมทบทวน ถือเป็นธรรมชาติของชนต่างชาติซึ่งน้อยนักที่จะมีความ จริงใจต่อต้นแผ่นดินเกิดของตน รวมทั้งสรรพชีวิตที่เกิดบนผืนแผ่นดินเดียวกัน ดังนั้นเมื่อคนทั้งสองหลงคิดแบบอย่าง อันมีที่มาจากในต่างชาติ ย่อมทำให้ชาคความจริงใจต่อแผ่นดินตัวเองรวมทั้งชีวิตซึ่งเกิดมาร่วมแผ่นดินเดียวกันด้วย

หน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาตาม พระราชบัญญัติและปัญหา

ตามที่พระราชบัญญัติของสถาบันอุดมศึกษาซึ่งเขียนไว้ว่า มีหน้าที่พัฒนาการเรียนการสอน ค้นคว้าวิจัย และ ส่งเสริม เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม หลังจากการนำปฏิบัติผ่านพ้นมานานพอสมควร ได้สะท้อนภาพความจริงออกมาปรากฏ ทำให้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า เขียนตามฝรั่งมากกว่าเกิดจากรากฐานตนเองอย่างเป็นธรรมชาติ

ในด้านงานค้นคว้าวิจัย มีประเด็นตัวอย่างซึ่งอาจนำมาวิเคราะห์ค้นหาเหตุผล และยิ่งเชื่อว่าหากมองเห็น และเข้าใจธรรมชาติของคน น่าจะสานถึงประเด็นอื่นด้วย เช่น การใช้เอกสารอ้างอิง จากรากฐานซึ่งตกอยู่ในภาวะ ยึดติดทำให้เกิดความคิดว่า หากนำเอาหัวข้อเดียวกันมาทำการวิจัย ทำให้หลายคนเกิดความรู้สึกว่าซ้ำซ้อนกัน ทั้ง ๆ ที่ตามความจริง ทุกสิ่งมีรากฐานอิสระ แม้มีการปฏิบัติเรื่องเดียวกันหากต่างกรรมและกาลเวลาย่อม มีผลแตกต่างกันได้ นอกจากนั้นถ้าใครทำอะไรไว้แล้วมีผู้ทำเรื่องเดียวกันในภายหลัง ถ้าได้ผลไม่เหมือนกันก็มักมีแนวโน้มว่าคือ การกระทำที่บกพร่อง เอกสารอ้างอิงจึงจำต้องกลายเป็นสิ่งแอบอ้างเพื่อประโยชน์ของผู้ปฏิบัติไปในที่สุด

นอกจากนั้น ถ้ามองเห็นภาพสองด้านและเห็นความสำคัญของคนเหนือสิ่งอื่นใด งานค้นคว้าวิจัยน่าจะจะมีเป้าหมายมุ่งที่การเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพคนเหนือกว่าสิ่งซึ่งนำลงบันทึกลงไว้บนแผ่นกระดาษแม้ในช่วงหลัง ๆ อาจมีการนำ เก็บไว้ในเครื่องมีรูปแบบอื่น ๆ ก็ตาม แต่เรามักนิยมมติดกันว่า ผลการวิจัยซึ่งปรากฏอยู่ในด้านดังกล่าว มีความ สำคัญเหนือกว่าความรู้ซึ่งผู้ปฏิบัติการวิจัยได้รับ ใครจะไปจะต้องอีกไม่ได้ ดังเช่นที่มักกล่าวกันว่า ทำแล้วก็เก็บเข้า ลิ้นชักโต๊ะ เพราะชาคการมองเห็นความสำคัญของคน โดยเฉพาะควรเริ่มต้นจากผู้ปฏิบัติก่อนอื่น

หน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม นับเป็นปกติในระดับพื้นฐาน เนื่องจากหากมองเห็นคนและเข้าใจได้ถึงความจริงย่อมพบว่า ศิลปะวัฒนธรรมเป็นสิ่งซึ่งมนุษยและชุมชนซึ่งมีมนุษย์อยู่ร่วมกัน มีเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว เพียงหันมาพิจารณาสู่อีกด้านหนึ่งว่า กระบวนการจัดการศึกษาซึ่งมนุษย์เป็นผู้คิดและดำเนินการ จะไม่ส่งผลกระทบทำลายรากฐานจริง ย่อมเปิดโอกาสให้สิ่งดังกล่าวสามารถเจริญขึ้นและกระจายกว้างขวางออกไป รวมทั้งสืบทอดถึงชนรุ่นหลัง จากรากฐานอันมีที่มาเป็นธรรมชาติ

หรืออาจกล่าวว่า ส่งเสริมโดยไม่ต้องส่งเสริม หากผู้คิดส่งเสริมและความอยากส่งเสริมลงไปได้ อีกด้านหนึ่งย่อมยังคงอยู่และมีโอกาสเจริญงอกงามได้อย่างอิสระ ดังนั้นวิถีชีวิตแต่ละคนซึ่งเน้นการปฏิบัติจากรากฐานตนเองอย่างมั่นคง จนกระทั่งมาดีช่วงที่ทิศทางความคิดทวนกลับได้แล้ว ย่อมมมมองเห็นสังคมน. ๗ จุคนี่และเข้าใจถึงรวมทั้งนำไปปฏิบัติได้เองอย่างเป็นธรรมชาติ

อนึ่ง จากรากฐานความคิดคนส่วนใหญ่ซึ่งสะท้อนความจริงออกมาปรากฏในลักษณะตัวใครตัวมันหรือเป็นเอกเทศ ทำให้ขาดการเชื่อมโยงถึงกันเพราะไม่อาจเข้าถึงเหตุและผล ทำให้ไม่อาจรู้ได้ว่า การเรียนการสอนที่ดี การค้นคว้าวิจัยที่ดี และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ก็คือ เป็นเรื่องเชื่อมโยงถึงรากฐานจิตใจแต่ละคนเป็นหนึ่งเดียวกันหมด แม้ใครจะทำงานสาขาไหน ในด้านการนำปฏิบัติย่อมสามารถใช้เป็นครูถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลังได้เอง โดยไม่ต้องแยกแยะอย่างปราศจากความจำเป็น

แต่เงื่อนโซ่ที่เข้าไปแฝงอยู่ในรากฐานอย่างลึกซึ้ง ก็ได้ทำให้มีแนวโน้มแยกแยะสาขาเร็วมากขึ้น แม้กระทั่งในงานอื่น ๆ ยังเป็นด้านที่อยู่บนฐานรัฐโดยตรง มกก็มีแนวโน้มคิดตั้งกรรมใหม่ตั้งกระทรวงใหม่ให้อ่านได้ถึงความ-อยากซึ่งเข้าไปแฝงอยู่ในรากฐานคนให้อ่านได้อย่างชัดเจน แต่แล้วก็กลับทำให้แก้ไขข้อหาได้ยากยิ่งขึ้นแต่จำต้องสูญเสียทั้งด้านจิตใจและ เศรษฐกิจมมากขึ้นไปอีก

หากมองเห็นความจริงที่ลึกซึ้งถึงระดับหนึ่งย่อมอ่านได้ว่า สิ่งใดก็ตามที่เกิดจากรากฐานอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์มาแต่อดีต การคิดแก้ไขข้อหาซึ่งทำให้มนุษย์ตกอยู่ในสภาพสูญเสีย นำจะให้เกิดการที่มนุษย์จะความอยากภายในรากฐานตัวเองเพื่อให้มีการปรับเปลี่ยนมาสู่การรู้เหตุรู้ผลชัดเจนยิ่งขึ้น โดยถือผู้ใหญ่ซึ่งมั่นคงอยู่ได้จากการนำปฏิบัติให้ถือเป็นแบบอย่างที่ดีควรให้ความเคารพและศรัทธา โดยที่ทวนกลับมาปฏิบัติจากรากฐานตนเองอย่างจริงจังด้วย

สรุปข้อหาที่แฝงอยู่ในรากฐานการเรียนรู้

เท่าที่กล่าวมาแล้วน่าจะครอบคลุมรายละเอียดไว้ได้เป็นส่วนใหญ่ หากใครมองเห็นสิ่งอื่นอีก ถ้าสามารถคิดได้ลึก ควรจะพบว่าคือรายละเอียดซึ่งเชื่อมโยงถึงเรื่องเหล่านี้ได้ด้วยตัวเอง หากนำมาสรุปน่าจะยกประเด็นขึ้นมาได้สองประการ (ความจริงคือประการเดียวกันหมด)

ประเด็นแรก โครงสร้างความคิดที่มองภาพรวมของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีลักษณะรูปเจดีย์ปลายเรียวแหลมค้ำยันเดี่ยว สะท้อนภาพความจริงให้เห็นว่า เกิดจากรากฐานผู้ใหญ่ขาดอิสรภาพ โดยเฉพาะพฤติกรรมจากแนวคิดของผู้ใหญ่มีอิทธิพลกำหนดแนวคิดของเด็ก ผลเสียหายจากประเด็นนี้สืบเนื่องมาจากการขาด รูปเจดีย์ซึ่งมียอดแหลมแต่คว่ำปลายลงสู่ด้านล่าง ซึ่งหมายถึงการเจริญทางจิตใจและความคิด คั้งที่ได้ชี้แจงไว้แล้วในช่วงก่อน ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องกันมาตั้งแต่เล็ก โดยที่มีผู้ใหญ่เข้าใจและให้ออกาส มีการปิดกั้นกระแสในด้านวัตถุให้เหลือน้อยที่สุด

ประการที่สอง ภาพที่ใช้มองการอุดมศึกษา ถูกล้อมกรอบไว้ด้วยรั้วของมหาวิทยาลัย แทนที่จะเน้นความสำคัญลงไปสู่ด้านล่างให้ถึงพื้นดินและมุ่งที่ชีวิตคนระดับล่าง รวมทั้งเน้นความสำคัญของการปฏิบัติร่วมกัน และการอุดมศึกษาควรจะเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการพัฒนาการศึกษาระดับรองลงไปจนถึงระดับล่าง แทนการมองในลักษณะที่กันรั้วไว้ในแต่ละช่วง และที่สำคัญที่สุดก็คือการเปิดภาพรวมทั้งหมู่คณะประชาชนเน้นคนระดับล่างและเยาวชน

จะนำไปสู่การแก้ไขข้อหาได้อย่างไร

ก่อนอื่นใคร่ขอสารภาพความจริงว่า เรื่องที่นำมาเขียนทั้งหมด คนไม่ได้จำมาจากการอ่านหรือรับฟังจากที่

ไหน แม้บางจุดอาจเคยได้ยินมาบ้างไม่มาก แต่ก็ทำให้เหตุที่แท้จริงของการค้นคว้าเพื่อนำมาเขียนไม่ แต่ใครขอ-
อนุญาตกล่าวไว้ว่า เกือบทั้งหมดค้นคว้าจากสิ่งซึ่งเข้าไปนอนอยู่ในส่วนลึกของหัวใจตัวเองโดยที่ได้มาจากประสบการณ์
ชีวิต ซึ่งเกิดขึ้นโดยการนำปฏิบัติจากรากฐานความเป็นตัวของตัวเองมาโดยตลอด แม้บางช่วงอาจถูกคิดจึงว่า เอาใจ
เด็กบ้าง ต้องการหาเสียงกับลูกศิษย์และชาวบ้านระดับล่างเพื่อความดังของตัวเองบ้าง หากไม่มีคคิย้อมรู้ได้ว่า
เสียงเหล่านี้คือสิ่งที่ช่วยให้เราได้รับการยกระดับจิตใจ โดยที่ช่วยเสริมสร้างความลุ่มลึกภายในรากฐานเพิ่มขึ้นอย่าง
เป็นธรรมชาติ

อนึ่ง สิ่งทีกล่าวมาแล้วทั้งหมดโดยรวม ๆ เป็นกระบวนการปัดพาที่มีการเชื่อมโยงถึงซึ่งกันและกันระหว่าง
ทุกจุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านที่เข้าไปแฝงอยู่ในรากฐานคนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งกำหนดจุดปรับเปลี่ยนตัวเอง
ภายในวิถีชีวิตเนิ่นนานออกไปเรื่อย ๆ ดังได้อธิบายไว้แล้วในประเด็นซึ่งชี้ให้เห็นความสำคัญของ จุดปรับเปลี่ยน
ทิศทางความคิดที่มุ่งสู่มรรคกลับ หากยังไม่เข้าใจชัดเจนขอให้วนกลับไปพิจารณาอีกครั้งหนึ่งแม้หลายครั้งก็ได้

การที่มึนคนปรารถนาออกมาเป็นช่วง ๆ ว่า เราปล่อยปัดพาทั้งไว้นาน คงหาใช้คิดจะทำเมื่อใดก็ได้ ในเมื่อคน
ยังคิดด้วยทิศทางเดิมแม้ตัดสินใจทำลงไปก็คงมีผลปรากฏอยู่กับทิศทางเดิมอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ดังนั้นการที่นำเอา
ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัดพามากกล่าวในที่นี้จึงหาใช้ว่าจะต้องลงมือทำเดี๋ยวนี้ จนกว่าคนจะมีความเข้าใจช่วยให้
พร้อมที่จะรับได้

เรายังมองเห็นจุดปรับเปลี่ยนตัวเองของคนเคลื่อนไหวออกไปมากขึ้น ซึ่งหมายถึงว่า ชีวิตของแต่ละคน
ห่างจากตัวเองมากขึ้น ทำให้ด้านการนำใช้ประโยชน์โดยที่ทั้งพาสงายนอกเนิ่นนานออกไปจนกระทั่งหลุดออกไป
นอกกรอบ ทำให้ด้านที่ทำหน้าที่คืนให้สังคมหดสั้นลงไป คงจะอ่านได้จากกรณีที่กระแสเรียกร้องให้ขยายกำหนดการ
เกษียณอายุออกไปอีก แม้จะเกิดขึ้นกับคนกลุ่มเดียว วันหนึ่งก็น่าจะมีกลุ่มอื่นติดตามมาอีก ก็กับอีกด้านหนึ่ง พอใกล้ถึง
กำหนดเกษียณอายุ มักมีการวางแผนและใช้อำนาจเตรียมการเพื่อไว้ให้คนมีงานอื่นรองรับเป็นการล่วงหน้า และบน
พื้นฐานความเป็นพรรคพวก แม้คนจะไม่ทำแต่ก็มีคนอื่นทำไว้ให้ อย่างที่เรียกกันว่า ระบบอุปถัมภ์

ความหมายของ การรู้จักพอ จึงน่าจะมีความลึกซึ่งมากกว่าภาพที่มองสู่ด้านวัตถุ หากน่าจะหมายถึงสิ่งซึ่งอยู่ใน
กระบวนการเรียนรู้ของแต่ละคนผู้ซึ่งเน้นการนำปฏิบัติจากรากฐานตนเองอย่างอิสระมาโดยตลอด ช่วยให้มีมาซึ่ง
ปรับเปลี่ยนวิถีความคิดจากรากฐานตนเองอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งแทนที่คำว่า "พอ" จะหมายถึงการหยุดทุกอย่างกลับ
สะท้อนให้เห็นความจริงว่า ทำงานอย่างมีความสุขโดยให้ความสำคัญแก่ประโยชน์ส่วนรวม อยู่เหนือส่วนตน

หากสังคมใด คนในสังคมนั้นมาถึงจุดนี้ได้ก่อนถึงก่อนชีวิตตัวเอง และมีคนลักษณะนี้กว้างขวางมากขึ้นจนเป็น
คนส่วนใหญ่ ย่อมช่วยให้สังคมมีโอกาสฟื้นตัวได้อย่างเป็นธรรมชาติ

อนึ่ง หากหวังที่จะใช้กระบวนการจัดการศึกษาเป็นเครื่องมือแก้ไขปัดพาได้จริง คงต้องเริ่มแก้ไขจากด้านที่
อยู่ภายในก่อนอื่น และคงหาใช้เพียงภายในสถาบันการศึกษาเท่านั้น หากคงต้องมองลึกลงไปถึงภายในรากฐานคน
เองไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากใครก็ได้ ซึ่งลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังและมั่นคงอยู่ได้เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่มีชีวิตชีวาก่อนอื่น

อีกสิ่งหนึ่ง คงต้องหวนกลับไปมอง โครงสร้างความคิดรูปเจตีย์ที่มีปลายแหลมที่ขึ้นสู่ด้านบน ซึ่งขาดค้ำที่มี-
ปลายแหลมคว่ำลงสู่ด้านล่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านนี้หมายถึงความเจริญทางความคิดจากรากฐานจิตใจตนเอง โดย
ที่ควรจะมีไว้เป็นพื้นฐานรองรับความเจริญของอีกด้านหนึ่งอย่างสำคัญ

การที่จะเกิดด้านนี้ได้คงต้องพิจารณาที่ผู้นำซึ่งควรจะมีธรรมชาติรักการนำปฏิบัติโดยมุ่งเน้นความสำคัญลงสู่ด้าน
ล่างในลักษณะผสมผสานกันกับชีวิตคนท้องถิ่นและเขาชน

ในอคติ ด้านที่มียอดแหลมซึ่งสูงขึ้นไปคนได้ถูกอิทธิพลจากรูปวัตถุหลายไปจนกระทั่งทำให้เหลืออยู่เพียงด้านเดียว
ซึ่งมียอดชี้ขึ้นสู่ด้านบนเท่านั้น จึงกำหนดให้สังคมจำต้องตกอยู่ในสภาพที่ได้รับความเสียหายอย่างหนัก โดยที่ปรากฏ

ชัดเจนอยู่อยู่กับปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือส่วนปลายสุดของโครงสร้าง การเน้นแก้ไขที่ระบบการเงินด้านเดียวอย่างเห็นได้ชัดจึงไม่ก่อให้เกิดความหวังขึ้นในกลุ่มบุคคลผู้มองเห็นสังคมน้อยอย่างลึกซึ้ง หากกลับคาดว่ามันจะนำคนทั้งชาติไปสู่ภาวะตกเป็นทาสอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนทั้งกระบวนการในที่สุด

แม้ว่าสังคมนะประเทศชาติจะเปลี่ยนไปสู่ทิศทางไหน แต่คนซึ่งปรากฏเปลี่ยนแปลงอยู่บนพื้นฐานความหลากหลายอย่างเป็นธรรมชาติย่อมมีการกระจายรูปลักษณะและเงื่อนไขซึ่งอยู่ในรากฐานความคิดออกไปเป็นสองด้าน ดังเช่นที่หลักสถิติได้ชี้ถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติไว้ในรูปของ การกระจายความถี่ ดังนั้นจึงเชื่อว่ามีคนในสังคมส่วนหนึ่งซึ่งผ่านจุดทวนกลับช่วยให้หยั่งรู้แล้วว่า แม้สถานการณ์ทางสังคมจะเลวร้ายแก่ไหน แต่อีกด้านหนึ่งย่อมมีเป็นครูสอนให้เข้าถึงสังคมน้อยซึ่งยิ่งขึ้น ดังเช่นที่หลักธรรมได้ชี้ไว้ว่า จงมองทุกสิ่งในคานาคี ซึ่งจะสามารถเข้าถึงจุดนี้ได้จริงจำเป็นต้องผ่านพ้นจุดทวนกลับได้แล้ว และผู้ที่ผ่านพ้นแล้วย่อมมุ่งทำงานมากขึ้น เนื่องจากมองเห็นแล้วว่าช่วยส่งผลให้ตนได้รับการยกพระทัยคุณค่าจากรากฐานตัวเองให้สูงขึ้น

ทวนกลับมาพิจารณาสู่สภาพปัจจุบันอีกครั้งหนึ่งแม้มองจากสภาพทั่ว ๆ ไป ทำให้กล่าวอย่างมั่นใจได้ว่า กระบวนการจัดการศึกษาของสังคมไทยยังไม่ได้ลุกขึ้นยืนหยัดเพื่อสะท้อนบทบาทร่วมคิดและปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหากับประชาชนจากความจริงใจให้เชื่อมั่นได้

หากพิจารณาเหตุและผลจากพื้นฐานสังคมน้อยที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด น่าจะเห็นภาพความจริงได้ชัดเจนว่า ควรเน้นการนำปฏิบัติโดยที่ผู้ใหญ่อำนาจชั้นผู้ใหญ่และเคณฑวนกระแสวัตถุได้อย่างมั่นคง ซึ่งย่อมมีผลช่วยให้ชนรุ่นหลังเกิดศรัทธาและใช้เป็นทั้งพาทางใจโดยที่มีส่วนสัมพันธ์ถึงความคิดได้อย่างชัดเจน แม้ว่าค้ำร่างกายอาจทำให้จำต้องผ่นปรนไพบาแรงเรื่อง หากมีความเข้าใจย่อมมีว่าเป็นเพียงเปลือกนอก ส่วนค้ำในยังคงมองเห็นเป้าหมายชัดเจนอย่างค้อมเนื่องกันไปโดยตลอด ย่อมเห็นได้ว่าวิถีทางค้ำกล่าวหาใช่เพียงแค่มุ่งให้บริการแก่สังคมเท่านั้น ส่วนผู้นำปฏิบัติย่อมได้รับผลสร้างสรรคคุณค่าให้แก่ตนเอง ณ ที่รากฐานลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ทุกคนมีโอกาสปฏิบัติได้อย่างภาคภูมิใจด้วย.